

Asociace pro podporu demokracie a lidských práv
/ Association for Democracy Assistance and Human Rights

České neziskovky a podpora demokracie

V roce 2007 vyhlásilo Valné shromáždění OSN 15. září Mezinárodním dnem demokracie. Je to každoroční příležitost zhodnotit stav demokracie ve světě a připomenout si, že existuje řada zemí, kde není samozřejmostí.

Česká republika navzdory všem nedostatkům demokratickou zemí je, proto se zcela správně zasazuje o prosazování demokracie a hájení lidských práv i za svými hranicemi. Jak uvádí nová koncepce transformační politiky Ministerstva zahraničních věcí, "transformační politika je politikou podpory lidských práv a demokracie, která využívá specifické zkušenosti České republiky s procesem společenské transformace, budováním demokracie, jakož i nenásilným odporem proti totalitnímu režimu, který zahájení demokratizace předcházela. Tuto zkušenost Česká republika spolu s dalšími zeměmi střední a východní Evropy učinila v 80. a 90. letech minulého století." Podpoře demokracie a lidských práv se věnuje jak česká diplomacie, která ji řadí ke svým prioritám, tak i řada českých neziskových organizací.

Když letos zveřejnila americká organizace Freedom House pravidelnou studii "Svoboda ve světě", dala jí podtitul "Eroze svobody se zintenzivňuje". Freedom House každý rok hodnotí stav svobody a demokracie ve 194 zemích celého světa; podle úrovně politických práv a občanských svobod je dělí na "svobodné", "částečně svobodné" a "nesvobodné". Výzkumné oddělení Freedom House bere v potaz otázky, jako konání svobodných voleb, přítomnost korupce v politickém systému, existenci nezávislých odborů, či možnost svobodné diskuse. ČR se od pádu komunismu řadí do kategorie svobodných zemí a od roku 2005 si dokonce na číselné škále Freedom House udržuje nejvyšší možné skóre. Celosvětově ale studie již čtvrtý rok za sebou ukazuje pokles počtu svobodných zemí. To je nejdelší období poklesu za čtyřicetiletou existenci tohoto měření. Jen za rok 2009 zaznamenalo pokles v úrovni svobody 40 států.

Z pohledu Česka je zajímavé, že mezi oblastmi, kde je pokles úrovně svobody a demokracie nejmarkantnější, je jedno z prioritních teritorií české zahraniční politiky - prostor bývalého Sovětského svazu. Kromě pobaltských států je jedinou zemí v tomto prostoru, která je označena za svobodnou, Ukrajina (a je otázka, jak bude hodnocení Ukrajiny vypadat za rok 2010). Rusko, které bylo v letech 1991-2004 řazeno mezi "částečně svobodné" země, je od roku 2005 označováno jako "nesvobodné". Mezi vůbec nejhorší regiony pak patří celá postsovětská Střední Asie - státy jako Turkmenistán či Uzbekistán se po řadu posledních let pohybují u samého dna hodnocení. Mezi jen "částečně svobodné" nebo "nesvobodné" země patří kromě zmíněné Ukrajiny také téměř všechny

země Východního partnerství, s nimiž se během českého předsednictví v roce 2009 Evropská unie rozhodla navázat intenzivnější politickou a hospodářskou spolupráci.

Studie Freedom House není samozřejmě jedinou informací o stavu demokracie ve světě a určitě bychom našli i optimističtější analýzy. Je nicméně jasné, že dramatický nástup demokracie a s ní spojených svobod po roce 1989, se zpomalil a v některých částech světa dokonce nabral opačný směr. Snaha české zahraniční politiky o podporu demokracie má proto rostoucí význam a to jak s ohledem na univerzalitu lidských práv a svobod, tak i vzhledem k bezpečnostním a ekonomickým zájmům ČR. To se odráží v programovém prohlášení vlády Petra Nečase, která podporu demokracie a lidských práv označila za jednu z priorit zahraniční politiky.

Důležitým rysem české transformační politiky je intenzivní a vzájemně prospěšná spolupráce diplomacie a neziskového sektoru. České neziskové organizace, jako je Člověk v tísni, Nadace Fórum 2000, Agora, Asociace pro mezinárodní otázky, Centrum pro demokracii a kulturu, Občanské Bělorusko, Europeum, PASOS a další, působí v řadě zemí celého světa od bývalého Sovětského svazu, přes Balkán, až po Kubu či Barmu. Některé z těchto zemí, jako například Barma či Kuba, jsou zcela nedemokratické, totalitní. Jiné, například Rusko, se pohybují na pomezí, kde nefunguje standární demokratické prostředí, ale současně je zde v omezené míře možná opoziční či občanská aktivita, konají se volby, v omezené míře fungují svobodná média. A pak se jedná o země, kde základní demokratické mechanismy fungují, demokracie je ale velmi křehká, občanská společnost a další nezbytné komponenty funkční demokracie jsou nedostatečně vyvinuté. Za takovouto zemi můžeme považovat například Ukrajinu.

Od situace v cílových zemích se odvíjí typy projektů, které neziskové organizace implementují - v případě transformujících se zemí jde například o předávání transformační zkušenosti a zvyšování kapacit vládního či nevládního sektoru formou publikací, školení či studijních cest. V případě autoritativních či přímo totalitních režimů se podpora zaměřuje na morální či materiální podporu opozice, politický vězňů a jejich rodin, dodávky léků, ochranu lidskoprávních aktivistů, či zprostředkování přístupu k informacím. Důležitou součástí aktivit je také tzv. advocacy - zvyšování mezinárodního povědomí o daném problému a snaha o ovlivnění politiky jednotlivých států či mezinárodních institucí vůči nedemokratickým režimům.

Česká transformační politika vychází z historie nesvobody, kterou země prošla a následný přechod k demokracii. Charta 77 či osobnost Václava Havla, stejně jako politická a ekonomická transformace 90. let jsou inspirací pro řadu zástupců demokratické opozice a aktivistů po celém světě. Až se země, jako Kuba, kde dříve či později autoritativní režim skončí, budou rozhlížet po světě a hledat příklady a zkušenosti pro úspěšný přechod k demokratickým mechanismům, fungování občanské společnosti a tržnímu prostředí, Česko může nabídnout řadu více či méně pozitivních zkušeností.

Současně je ale třeba české zkušenosti a možnosti nepřeceňovat. Náš přechod k demokracii proběhl před dvaceti lety, naše politická i ekonomická transformace probíhala v atmosféře a v geografické realitě, která je neopakovatelná a do jiných zemí nepřenositelná. Je proto nutné české transformační projekty přizpůsobovat realitě cílových zemí. Transformační politika musí mít dobře definované dlouhodobé priority a cíle. Aby byla úspěšná, musí se smířit s tím, že nemůže dělat "vše všude", ale současně se musí vytipovaným problémům a teritoriím věnovat konzistentně a dlouhodobě.

Český neziskový sektor, který se věnuje transformační spolupráci, čelí i dalším výzvám. Stejně jako zbytek společnosti udělaly české neziskové organizace za posledních dvacet let obrovský pokrok a některé z nich, patří velikostí, kvalitou práce, nebo unikátností svých aktivit k evropské špičce. Většina českých organizací, které působí v zahraničí, umí pracovat stejně efektivně nebo efektivněji a často levněji, než jejich západoevropské či americké kolegy. Někdy jsou ale projekty povrchní, chybí jim koncepčnost a dlouhodobý přístup; velká část práce se stále opírá o dobrovolníky; fluktuace

zaměstnanců je v některých organizacích vysoká; vzhledem k nedostatečnému financování se někdy projekty "ohýbají" ne podle skutečných potřeb a priorit, ale podle momentálních zdrojů financování.

Proto je třeba intenzivně pracovat na průběžném zvyšování profesionality a důkladněji než dosud se zabývat efektivitou činnosti a vynakládaných prostředků. Pro zvýšení účinnosti a mezinárodního významu projektů je třeba více rozvíjet spolupráci se zahraničními partnery a to jak v rámci zemí Visegrádu, s nimiž sdílíme podobné zkušenosti a hodnoty, tak i s partnery ze západní Evropy, kde je úroveň spolupráce zatím relativně omezená. České neziskové organizace mají co dohánět i pokud jde o čerpání financí z prostředků Evropské unie, například nástrojů jako je EIDHR (Evropský nástroj pro demokracii a lidská práva). V neposlední řadě je nutné více zapojit i donory z komerční a soukromé sféry, kteří nejsou tolik svázáni byrokratickými pravidly a mohou pomoci s financováním činností, na které je z různých důvodů problém najít peníze ze zdrojů Evropské unie či etablovaných amerických nadací.

V Česku často sami sobě vyčítáme provinčnost. Minimálně pokud jde o podporu lidských práv a demokracie ve světě, to určitě není na místě. Naopak, jak český stát, tak české neziskové organizace mohou být hrdí na svůj aktivní přístup a energii, s jakou se na různých místech světa perou za principy, kterým věří. Zdaleka ne všechny demokratické země obdobné velikosti vyvíjejí na tomto poli takové úsilí. Další úspěchy této práce budou záležet na tom, jak ještě kvalitněji a promyšleněji ji budeme odvádět.

Jakub Klepal, Předseda správní rady, DEMAS - Asociace pro podporu demokracie a lidských práv
Igor Blaževič, Zakladatel filmového festivalu o lidských právech Jeden svět